

FROUKJE HOOBROECKX

onderwijskundige, leraar Basisonderwijs en leraar Nederlands. Momenteel werkzaam als onderwijsadviseur bij Sardes. f.hoobroeckx@sardes.nl

‘Zorg voor aanbod dat gelijke kansen op schoolsucces bevordert’. ‘Bied kinderen de ruimte om zich breed te ontwikkelen en te laten zien wat zij in hun mars hebben’. ‘Pin kinderen niet vast op hun niveau.’ Deze adviezen voeren de boventoon in de maatschappelijke discussie rondom kansengelijkheid in het onderwijs (Elffers, 2022). Schoolleiders zijn zich bewust van de rol die hun school hierin kan hebben en zoeken naar mogelijkheden om de kansen van leerlingen te vergroten. Een aantal scholen, in Utrecht, Leiden en binnenkort ook Den Bosch, doen in dat kader ervaring op met ‘Ambitiebewust Onderwijs’, een aanpak waarbij de school oog heeft voor de ambities van kinderen. Welke kansen biedt Ambitiebewust onderwijs om de kansen van kinderen te vergroten?

DIT BEN IK, DIT WIL IK, DIT DOE IK!

KANSEN VERGROTEN MET AMBITIEBEWUST ONDERWIJS

Voor een kind is schoolsucces mede bepalend voor de latere sociaaleconomische positie. Daarom is het essentieel dat het onderwijs doelbewust maatregelen treft om de kansengelijkheid in het onderwijs te bevorderen, (van Vijfeiken, 2022). Werken aan gelijke onderwijskansen is echter niet eenvoudig. Kansengelijkheid hangt af van vele factoren. Recent is op basis van onderzoek een lijst van dertig van deze factoren opgesteld, ingedeeld in de categorieën: leer-

ling, familie, school, wijk en samenleving. Deze factoren kunnen zowel een negatieve, als positieve invloed hebben op de kansen van kinderen (Badou & Day, 2021).

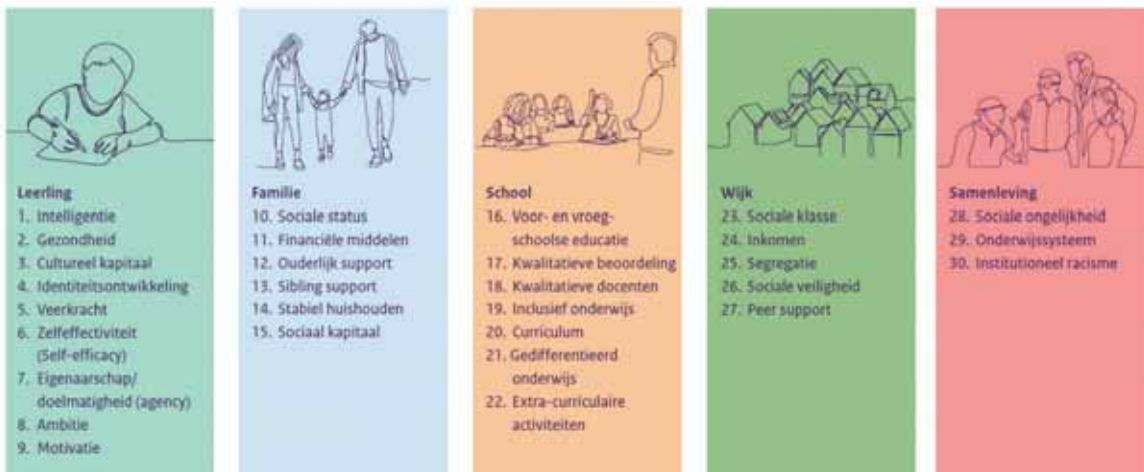
De lijst biedt schoolleiders en leraren inzicht en handvatten om doelgericht aan kansengelijkheid te werken. De lijst laat ook zien hoe complex de materie is. Van één onderwijsaanpak kan niet verwacht worden dat deze zich op alle dertig factoren tegelijk richt. Wel zou een

onderwijsaanpak, zoals Ambitiebewust Onderwijs, ‘gewogen’ kunnen worden op basis van het aantal factoren waar de aanpak een positieve uitwerking op heeft. Om hier een uitspraak over te kunnen doen, is het nodig om eerst een beeld te schetsen van wat Ambitiebewust Onderwijs inhoudt.

KINDEREN HEBBEN AMBITIES

Het uitgangspunt van Ambitiebewust Onderwijs is, dat kinderen ambities hebben en dat deze belangrijk voor hen

30 factoren in 5 niveaus

Dertig factoren die een rol spelen in het streven naar kansengelijkheid

zijn. Meestal denkt men bij het woord ambitie aan eerezucht of het streven naar status. Voor Ambitiebewust Onderwijs wordt echter een andere, veel bredere definitie van ambitie gehanteerd, die tot stand is gekomen op basis van interviews met diverse professionals en ervaringsdeskundigen: Ambitie is het wilsbesluit als resultaat van een proces van reflectie op jezelf en de wereld, om een persoonlijk doel te bereiken en de – soms moeilijke – weg te gaan die daarvoor nodig is. (Hoobroeckx, 2019)

Dat kinderen ambities hebben, blijkt uit onderzoek, (Brinkman, Jansen & Wijnker, 2020), en ambitiegesprekken die met kinderen zijn gevoerd aan de hand van een hiervoor ontwikkelde leidraad. Kinderen beginnen in zo'n gesprek vaak eerst over een beroep of een opleidingsniveau. Vraag je echter volgens deze leidraad door, dan blijkt er meestal een concretere en soms zelfs heel persoonlijke ambitie onder te zitten. Ze vertellen dan over wat zij zelf graag ooit zouden willen doen, maken, weten of voor elkaar willen krijgen. Het kan gaan om grote ambities: 'expert worden op gebied van de aerodynamica van vliegtuigen', of kleine: 'net zo'n mooie wheelie maken als mijn beste vriend'. En het kan gaan om ambities in het hier en nu: 'weten hoe ik mijn moeder kan verplegen als zij uit het ziekenhuis komt' of voor later: 'de eerste vrouw zijn die buiten ons sterrenstelsel reist'.

Ook blijkt uit de gesprekken dat kinderen hun ambities bijna nooit bespreken met hun leerkracht. Ze denken dat ze er op school toch niets mee kunnen. Ze zijn niet gewend te praten over wat zij zelf graag willen of ze vinden zichzelf daar nog te jong voor. Soms spreken kinderen in het gesprek hun ambitie voor het eerst hardop uit. Vaak beseffen ze pas tijdens het gesprek dat ze ook nu al met hun ambitie aan de slag kunnen.

AMBITIEBEWUSTE SCHOLEN

Ambitiebewuste scholen zijn nieuwsgierig naar de ambities van leerlingen en nemen deze serieus. Ambities zijn er onderwerp van gesprek en reflectie. Kinderen met een ambitie krijgen steun in het zetten van stappen om dichterbij

hun doel te komen, omdat men ziet dat dit iets doet met de motivatie en het eigenaarschap van kinderen; er komt 'leerenergie' los. Schoolleiders van ambitiebewuste scholen faciliteren het ambitiebewust handelen van leerkrachten. Zij creëren samen met het team mogelijkheden in het curriculum om

ken... dát was mijn reden om het onderwijs in te gaan.'

Ambitiebewuste leerkrachten leggen de lat hoog, omdat zij de potentie zien van kinderen met een ambitie. Die zijn immers bereid moeite te doen om hun doel te bereiken. Uit onderzoek blijkt dat hoge verwachtingen een positief

KINDEREN KOMEN IN AANRAKING MET WERELDEN DIE ZE ANDERS NIET ZO GAUW ZOUDE LEREN KENNEN

met ambities aan de slag te gaan en handige vaardigheden te oefenen: tussendoelen formuleren, hulpbronnen inschakelen, relevante bronnen lezen, een pitch houden. Omdat kinderen deze vaardigheden leren toepassen op wat voor henzelf belangrijk is, zullen zij zich hierbij meer betrokken voelen dan bij de standaard- lessen uit de schoolmethodes. Ook leerkrachten voelen zich betrokken, wat blijkt uit de woorden van een leerkracht van groep 8: 'Om zo met kinderen te kunnen wer-

effect hebben op de ontwikkeling en het zelfvertrouwen van kinderen (Ros & Marreveld, 2020). De kinderen leggen de lat zelf ook graag hoog. Denk aan het meisje dat contact wilde met de enige neurologisch chirurg die gespecialiseerd was in de aandoening van haar moeder, omdat zij later ook mensen met deze aandoening wilde helpen. Zijn contactgegevens bleken moeilijk te vinden, maar ze bleef doorzoeken tot ze gevonden had.

AMBITIEBEWUST HANDELEN IN EEN NOTENDOP

Tijdens een taalles mochten kinderen uit groep 6 opschrijven wat ze heel graag wilden doen, maken of kunnen. De kinderen begrepen de vraag eerst niet. 'Mogen we dan echt gewoon opschrijven wat we zelf willen?' Dat had nog nooit iemand gevraagd en sommigen hadden er ook nog nooit over nagedacht.

Uiteindelijk kwamen er mooie antwoorden zoals: 'een heel goede keeper worden'; 'onze woonkamer een keer zelf inrichten'; 'net zo'n mooie handstand maken als mijn vriendin'. Daarna mochten ze opschrijven wat zij – heel concreet – gedurende de volgende week konden doen om een klein stapje dichterbij hun doel te komen. Ook dit vonden ze lastig, maar met wat hulp kwamen ze toch tot concrete, haalbare voornemens als: 'elke middag aan mijn vrienden vragen of ze tien keer op mij willen schieten'; 'aan mama vragen of ik onze kamer mag veranderen', 'mijn vriendin vragen hoe zij een handstand maakt'.

De week erop vertelden ze aan elkaar wat ze hadden gedaan. Daarna bedachten ze wat ze de week erop konden doen. Ze complimenteerden elkaar en hielpen elkaar met nieuwe ideeën. Er ontstond een opbouwende, energieke sfeer. De kinderen oefenden in deze les vaardigheden als schrijven, spreken, luisteren en woordenschat ('inrichting' en 'de binnenhuisarchitect'), maar ook buiten schooltijd leerden ze volop.

AMBITIE, MOTIVATIE OF DROOM?

Op het eerste gezicht lijkt ambitie veel op motivatie. De twee fenomenen hebben veel met elkaar gemeen. Met name 'autonome motivatie' (Vansteenkiste & Soenens, 2015) is er nauw aan verwant. Toch is er een cruciaal verschil. Dat zit hem in het wilsbesluit dat aan een ambitie ten grondslag ligt. Dit zorgt voor de bereidheid om aan de slag te gaan en te

ambitiegesprekken een alternatief zijn voor kindgesprekken. Bij zelfstandig werken kunnen leerlingen aan hun ambitie werken. Als een leerling een natuurkundige wil interviewen, kan een taalles gaan over het voorbereiden van een interview. Als een leerling auditie wil doen voor de circuschool, kan de gymles over jongleren gaan. Als een leerling diepzeeduiker wil worden, kan de

HET STEEKT WEL NAUW HOE EEN LEERLING MET EEN AMBITIE WORDT BEGELEID

blijven, ook als het even niet zo leuk meer is (Hoobroeckx, 2019). Ambitie kan daarmee gezien worden als de 'motor voor motivatie'. Een ambitie onderscheidt zich ook van een 'droom'. Dit zit hem in de actiebereidheid die met een ambitie gepaard gaat: niet dromen, maar doen'.

PEDAGOGISCH-DIDACTISCH HANDELEN

Ambitiebewust handelen biedt vooral een pedagogisch-didactisch perspectief. Ook op een ambitiebewuste school vormen de kerndoelen de ruggengraat van het curriculum en het onderwijs, maar het is de kunst om hier ambitiebewust handelen in te verweven. Zo kunnen

WO-les over de oceaan inzoomen op diepzeeduiken. Een waarom zouden kinderen niet leeskilometers kunnen maken met informatieve teksten over hun ambitie? Grote kans dat zij hier meer hun best op doen dan op de leesboekjes uit de leesmethode. Het steekt wel nauw hoe een leerling met een ambitie wordt begeleid. Het doel is dat hij ervaart dat hij zelf invloed heeft op het bereiken van zijn doel. Leerkrachten moeten daarom als het ware 'actief op hun handen zitten' om ervoor te zorgen dat niet juist het tegenovergestelde wordt bereikt. Dat betekent soms een flinke omschakeling. Als een leerkracht hierin groeit, groeit meteen ook diens enthousiasme voor de aanpak. Een

schoolleider kan leerkrachten stimuleren én faciliteren om deze vaardigheid op te doen.

RIJKE SCHOOLDAG

Ambitiebewust onderwijs kan ook een plek binnen de Rijke Schooldag krijgen of binnen School en Omgeving, bijvoorbeeld in de vorm van een 'Ambitieclub'. Kinderen met een ambitie gaan daar in gesprek over hun ambitie, denken na over hulpbronnen en krijgen handvatten om met hun ambitie aan de slag te gaan, binnen of buiten de club.

Deelname aan een Ambitieclub is overigens een vrijwillige keuze. Er zijn aanwijzingen dat juist deze vrijwillige deelname de effectiviteit van naschoolse programma's verhoogt (Hoogeveen, 2019).

Vrijwilligheid is bij ambitiebewust onderwijs altijd een belangrijk aandachtspunt. Niet elk kind heeft immers op jonge leeftijd al een ambitie. Daarom is het, ook op een ambitiebewuste school geen verplichting om een ambitie te hebben, hieraan te werken of deze te delen met anderen. Het positieve effect op de motivatie ontstaat immers alleen bij een 'ware' ambitie, gebaseerd op een eigen wilsbesluit. Een ambitie die onder druk van de omgeving is verzonnen of aangepraat, zal dit effect niet hebben. Een ambitiebewuste school zorgt er wel voor dat alle kinderen een breed palet aan ervaringen opdoen, zodat zij meer kans hebben een persoonlijke ambitie te ontdekken.

KANSEN BEÏNVLOEDEN

Ambitiebewust onderwijs kan op een flink aantal van de bovengenoemde factoren een positieve invloed uitoefenen. Het blijkt vooral te gaan over factoren op gebied van mentale kracht en het benutten van de omgeving. Dit is goed nieuws voor schoolleiders die graag met een bredere blik naar onderwijskansen kijken. In de discussie over kansengelijkheid wordt immers aan deze factoren groeiend belang gehecht. Zo staat in een recent advies van de Sociaal-Economische Raad: 'Om regie te kunnen houden over het eigen leven en welbevinden is het van belang dat kinderen en jongeren leren hoe zij zich staande kunnen houden in de huidige samenleving en in het contact met anderen.' (SER, 2021).

Kijken we naar de factoren uit de categorie ‘Leerlingen’ dan gaat het bijvoorbeeld om ‘identiteitsontwikkeling’, ‘veerkracht’, ‘self-efficacy’, ‘doelmatigheid’ en – uiteraard – ‘ambitie’. Bij kinderen van wie de kansen onder druk staan ziet men vaak dat zij minder geloof hebben in eigen kunnen en onder hun niveau presteren (Hadioui, 2019; Code, 2020). Op een ambitiebewuste school leren zij te reflecteren op wat voor hen persoonlijk van belang is. Zij worden ondersteund om – zelfgestuurd - te werken aan ambities en krijgen de kans om voor hen nuttige vaardigheden te ontwikkelen.. Zo ervaren zij dat zij, ook nu al, kunnen werken aan doelen die voor hen van belang zijn en waarvan ze misschien wel dachten dat ze te hoog gegrepen waren. Indirect kan ook de factor ‘cultureel kapitaal’ een boost krijgen. Kinderen komen in aanraking met werelden die ze anders niet zo gauw zouden leren kennen. Zo ontdekte het meisje met de ambitie om haar eigen woonkamer anders in te richten de wereld van de binnenhuisarchitectuur. Ook voor factoren uit de categorie ‘Familie’ ontstaan als vanzelfsprekend kansen. Dit biedt perspectief aan de schoolleider die zoekt naar mogelijkheden om ouders, broers/zussen (‘siblings’) te betrekken. Denk aan het uitnodigen van een vader of broer uit een hogere klas om te helpen zoeken naar een geschikte plek voor een fietsenwerkplaats. Maar ook leeftijdsgenootjes ‘peers’ kunnen onderling ideeën uitwisselen en helpen om door te zetten als het tegenzit. Een kind vergroot zijn ‘sociale kapitaal’ als het leert hulpbronnen in te schakelen, bijvoorbeeld als de juf je aanmoedigt om op de fietsenmaker af te stappen en te vragen of hij oud gereedschap voor je heeft. De ‘financiële arm-slag’ van kinderen wordt vergroot door te wijzen op beschikbare fondsen of regelingen voor het verwezenlijken van hun ambitie. Denk aan muzieklessen met een kortingspas of een bijdrage uit het Jeugdfonds Sport en Cultuur. Ook beïnvloedt Ambitiebewust onderwijs factoren uit de categorie ‘School’. Zo is de Ambitieclub een voorbeeld van ‘extra-curriculair aanbod’. Het werken aan persoonlijke doelen kan een versterking van het curriculum betekenen. Als

SIBLINGS EN SOCIAAL KAPITAAL

Een 12-jarige jongen vond ooit een versleten mountainbike op straat. Een vriend van zijn broer maakte hem weer als nieuw. De jongen was hier zo gelukkig mee, dat hij besloot andere kinderen in de buurt te helpen met het repareren van hun fietsen. De vriend van zijn broer wilde hem wel helpen en leerde hem de kneepjes van het vak. Nu zocht hij nog naar een eigen werkplaats en geld om tweedehands gereedschap op de kop te tikken. Hij wilde graag naar de ambitieclub. Daar zouden ze met hem mee kunnen denken over hulpbronnen die hem daarbij konden helpen. Ook wilde hij hulp bij het maken van een poster om op te hangen in de buurt, zodat kinderen wisten dat ze naar hem toe konden komen met hun kapotte fiets.

kinderen tijdens zelfstandig werken aan de eigen ambitie kunnen werken, is dit een vorm van ‘differentiatie’. En de vaardigheid in ambitiebewust handelen verhoogt de ‘kwaliteit van de leraar’.

DE POTENTIE VAN AMBITIEBEWUST ONDERWIJS

Ambitiebewust Onderwijs oefent daarmee in potentie op veel van de factoren positieve invloed uit. Hierdoor is aannemelijk dat het de kanselijkheid van kinderen bevordert. De schoolleider van de Utrechtse Lukasschool ziet op haar school een duidelijk effect op het zelfbewustzijn en betrokkenheid. Zij noemt bijvoorbeeld de jongen regelmatig op haar kamertje zat vanwege zijn gedrag, nu enthousiast met haar over zijn ambi-

ties praat en graag naar school komt. Om het effect van ambitiebewust onderwijs nader te kunnen onderzoeken is het zinvol om meer scholen uit te nodigen ervaringen met ambitiebewust onderwijs op te doen. Schoolleiders kunnen op deze manier vorm geven aan hun missie om de kansen van kinderen te vergroten en door evaluatie en uitwisseling binnen een netwerk van ambitiebewuste scholen kan de aanpak verder worden uitontwikkeld. Het uiteindelijke doel daarvan is, dat steeds meer kinderen leren dat zij zelf invloed uit kunnen oefenen op wat voor hen belangrijk is en zich minder afhankelijk voelen van de kansen die ze van anderen krijgen. Ofwel, dat zij durven zeggen: “Dit ben ik, dit wil ik, dit doe ik!” BSM

BRONNEN

- Badou, M. & Day M. (2021), *Kanselijkheid in het onderwijs*. Verweij Jonker instituut, Utrecht.
- Brinkman, M., Jansen, M. & Wijnker, M. (2020), *Ambities van basisschoolleerlingen in de bovenbouw*. Universiteit Utrecht.
- Code, J. (2020), *Agency for Learning: Intention, Motivation, Self-Efficacy and Self-Regulation*. Frontiers
- Elffers, L. (2022), *Onderwijs maakt het verschil: Kanselijkheid in het Nederlandse onderwijs* (1ste editie). Walburg Pers B.V., Zutphen.
- Hadioui, E. (2019), *Switchen en klimmen*. Uitgeverij van Genneep, Amsterdam.
- Hoobroeckx, F. B. K. (2019), *Waar een wil is... Zet leerlingen ‘aan’ door hun ambities te benutten en te bevorderen* Essay, p.13
- Hoogeveen, K. (2019), *Schakelklassen, zomer-/weekendscholen en onderwijstijdverlenging in het basisonderwijs*. Sardes, Utrecht.
- B. Ros, B. & M. Marreveld, M. (2020), *Werk maken van kanselijkheid*, 2020, Ten Brink Uitgevers, Meppel.
- Sociaal-Economische Raad, (juni 2021) *Gelijke kansen in het onderwijs Structureel investeren in kanselijkheid voor iedereen*, (p. 10).
- Vijfeiken, M. van (2022) *Wat is eerlijk?* Pica, Huizen.
- Vansteenkiste, M. & Soenens, B. (2015), *Vitamines voor groei*, Acco, Den Haag.